Heidi Lokasaari
lakimies
Rikosseuraamuslaitos
9.1.2023

Rikosseuraamuslaitoksen lausunto (lausuntopyyntö HE 217/2022 vp ym.)

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt asiantuntijalausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi pakkokeinolain ja esitutkintalain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi (HE 217/2022). Asiakokonaisuuteen on yhdistetty pakkokeinolain muuttamista koskevat lakialoitteet LA 57/2021 vp ja LA 91/2020 vp. Rikosseuraamuslaitos ottaa lausunnossaan kantaa etenkin pakkokeinolain yhteydenpitorajoituksia koskeviin muutosesityksiin.

Pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi rajaus siitä, että momentin mukainen kiinni otetun, pidätetyn tai tutkintavangin yhteydenpidon rajoitus voi kohdistua vain tiettyyn muuhun henkilöön. Lisäyksen johdosta nämä henkilöt tulisi nimetä. Pykälän 2 momentti koskisi tilannetta, jossa yhteydenpitoa voitaisiin rajoittaa nimeämättä henkilöitä, joihin yhteydenpitoa rajoitetaan. Näin voitaisiin menetellä erityisen painavista syistä. Sanamuoto jättää Rikosseuraamuslaitoksen näkemyksen mukaan tulkinnanvaraiseksi sen, tuleeko yhteydenpidon rajoituksen kohde nimetä, vaikka asia todetaankin lain esitöissä. Seikan olisi hyvä käydä ilmi säännöksestä suoraan. Sanamuoto saattaa jättää tulkinnanvaraiseksi lisäksi sen, voisiko rajoitusten kohteen nimetä toteamalla kohteen olevan esimerkiksi tutkintavangin ”avopuoliso” tai muussa suhteessa häneen oleva henkilö kuitenkaan mainitsematta tätä nimeltä. Tällainen viittaus suhteen laatuun ilman varsinaista henkilön nimeämistä hankaloittaisi osaltaan rajoitusten valvontaa. Rikosseuraamuslaitos saattaa harkittavaksi, tulisiko sanamuotoa tältä osin täsmentää.

Pykälän 3 momentissa korvattaisiin viittaus tutkintavankeuslain 8 luvun 4 §:ään viittauksella oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 ja 5 momenttiin, johon tutkintavankeuslain 8 luvun 4 §:ssä viitataan. Yhteydenpitoa ei saisi rajoittaa muunkaan kuin sen asiamiehen kanssa, joka toimii rajoituksen kohteen avustajana siinä rikosasiassa, jonka johdosta henkilö on tutkintavankina. Poikkeus koskisi siis koko asianajajien, julkisten oikeusavustajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien ammattikuntaa. Käytännössä on kuitenkin ilmennyt tilanteita, joissa myös mainittuihin ammattikuntiin kuuluva henkilö on esimerkiksi voinut olla epäiltynä osallisuudesta rikoskokonaisuuteen. Rikosseuraamuslaitoksen näkemyksen mukaan sääntely ei

kuitenkaan mahdollistaisi yhteydenpitorajoitusten kohdistamista henkilöön, mikäli hän on oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 ja 5 momentissa tarkoitettu oikeudenkäyntiasiamies. Rikosseuraamuslaitos saattaa harkittavaksi, tulisiko sääntelyä vielä täsmentää myös tältä osin.

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:ä ehdotetaan muutettavaksi siten, että kiinni otetun, pidätetyn ja tutkintavangin kirjeenvaihto, puhelimen käyttö, tapaamiset ja muu yhteydenpito tai yhdessäolo estettäisiin pykälän 1 momentin mukaan kokonaan sellaisten henkilöiden kanssa, joihin yhteydenpitoa on rajoitettu. Tällaista pääsääntöä voidaan pitää viranomaisten välistä työnjakoa selkiyttävänä. Ehdotetulla varmistetaan, että valvonnasta vastaavat ne vapautensa menettäneiden säilytyksestä vastaavat viranomaiset, joilla on tähän lakiin perustuva toimivalta ja Rikosseuraamuslaitos pitää ehdotettua tältä osin perusteltuna.

Tuomioistuin voisi kuitenkin määrätä, että yhteydenpito rajoituksesta huolimatta sallitaan yhdellä tai useammalla yhteydenpitotavoista. Tämä tarkoittaisi, että tuomioistuin voisi esimerkiksi määrätä, että henkilökohtaiset tapaamiset tietyn henkilön kanssa sallitaan, mutta puheluita ei. Näissä tilanteissa yhteydenpito rajoituksen mukaisella tavalla estettäisiin ja sallitun yhteydenpidon valvontaan sovellettaisiin tutkintavankeuslain ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain säännöksiä. Käytännössä esimerkiksi tapaamisen salliminen tarkoittaisi esityksen mukaan tällöin sitä, että tapaaminen toteutettaisiin valvotusti. Rikosseuraamuslaitoksen näkemyksen mukaan esitetty johtaa tilanteeseen, jossa Rikosseuraamuslaitoksen tulisi varsin kategorisesti kieltää tai kohdistaa valvontatoimenpiteitä sellaiseen yhteydenpitotapaan, jonka tuomioistuin on määrännyt sallituksi. Ehdotettu sääntely ei Rikosseuraamuslaitoksen näkemyksen mukaan juuri selkeyttäisi tilannetta yhteydenpitorajoitusten valvonnan osalta. Epäselväksi jää se, millä tutkintavankeuslain mukaisella perusteella esimerkiksi tapaamista voitaisiin rajoittaa tai valvoa, jos tuomioistuin on erikseen sallinut kyseisen yhteydenpitotavan. Rikosseuraamuslaitos ei pidä tätä parhaana mahdollisena tapana säätää asiasta.

Esityksen mukaan muutosten tavoitteena on yhteydenpitorajoitusten alan ja niiden valvontaa koskevien vastuiden selventäminen. Rikosseuraamuslaitos pitää tavoitteen mukaisena, että lähtökohtana olisi jatkossa yhteydenpitorajoitusten määrääminen

lähtökohtaisesti aina kaikkea yhteydenpitoa koskevana. Mm. Euroopan neuvoston kidutuksen vastainen komitea on huomioinut laajojen ja pitkäkestoisten yhteydenpitorajoitusten vaikutukset tutkintavankien mielenterveyteen ja todennut mm. että rajoitustoimiin turvautumista on pyrittävä edelleen vähentämään ja niiden kestoa lyhentämään. Rikosseuraamuslaitos voi yhtyä näihin arvioihin ja jakaa huolen laajojen yhteydenpitorajoitusten vaikutuksista tutkintavankien hyvinvointiin. Tästäkin huolimatta Rikosseuraamuslaitos näkee parhaimpana vaihtoehtona sen, että yhteydenpitorajoitusten erittäin vahvana lähtökohtana olisi kaikkien yhteydenpitotapojen kieltäminen silloin, kun yhteydenpitorajoituksia on tarpeen määrätä. Todettakoon tässä yhteydessä, ettei sallitun yhteydenpitotavan valvonnalla voida täysin estää mahdollisesti esitutkinnan vaarantavan tiedon liikkumista. Rikosseuraamuslaitoksen näkemyksen mukaan ensisijaista olisikin esitutkinnan tehostaminen siten, että yhteydenpidon rajoittaminen voitaisiin pitää kestoltaan mahdollisimman lyhyenä ja rajoituksista luopua mahdollisimman nopeasti. Yhteydenpidon rajoittamisesta päättävän tai sen esittämiseen oikeutetun virkamiehen velvoittamista yhteydenpitorajoitusten poistamiseen niiden edellytysten poistuessa voidaankin pitää kannatettavana. Yhteydenpitorajoitukset on purettava heti, kun edellytyksiä niille ei ole.

Pykälään lisättäisiin 2 momentiksi säännös, jonka mukaan, jos kirjettä, muuta postilähetystä tai viestiä ei toimitettaisi perille yhteydenpitorajoituksen vuoksi, asiasta olisi annettava viipymättä tieto lähettäjälle, jollei se vaarantaisi yhteydenpitorajoituksen tarkoitusta. Asiasta olisi lisäksi annettava viipymättä tieto vastaanottajalle, jos kyseessä olisi yhteydenpitorajoituksen kohteena oleva vapautensa menettänyt henkilö ja jollei se vaarantaisi yhteydenpitorajoituksen tarkoitusta. Kirje, muu postilähetys tai viesti, jota ei toimiteta perille, olisi palautettava lähettäjälle tai annettava vapautensa menettäneelle yhteydenpitorajoituksen päätyttyä. Tältä osin Rikosseuraamuslaitos toteaa, että on tärkeää, että Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehille on selvää kyseinen toimintatapa ja se, milloin tietoa lähetyksen toimittamatta jättämisestä ei anneta vastaanottajalle tai lähettäjälle. Ilmoitusten tekeminen vankilan ulkopuolella olevalle henkilölle voi kuitenkin joissain tilanteissa olla ongelmallista, koska aina ei ole tietoa siitä, voiko tiedon antaminen vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Esitetyn pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 3 momentin mukaan kiinniotetun, pidätetyn ja tutkintavangin yhteydenpidon valvonnassa noudatettaisiin tutkintavankeuslain 8 ja 9 luvun sekä putkalain 6 ja 7 luvun säännöksiä kirjeenvaihdon, puhelujen, sähköisen yhteydenpidon ja tapaamisten valvonnasta. Säännös tarkoittaisi sitä, että siltä osin kuin yhteydenpitoa ei ole yhteydenpitorajoituksen nojalla kokonaan estetty, valvottaisiin tutkintavankeuden tarkoituksen toteutumista tutkintavankeuslain tai putkalain säännösten nojalla. Nämä valvontatoimivaltuudet mahdollistaisivat esimerkiksi kirjeen lukemisen tai puhelun kuuntelemisen tutkintavankeuden tarkoituksen turvaamiseksi. Esityksen mukaan valvonnassa tulisi luonnollisesti ottaa huomioon se, jos vapautensa menettäneelle on määrätty yhteydenpitorajoituksia. Tällöin yhteydenpitorajoituksen toteutumisen varmistaminen voisi vaikuttaa esimerkiksi harkittaessa edellytyksiä lukea vapautensa menettäneen kirjeenvaihtoa, jota yhteydenpitorajoitus ei koske. Rikosseuraamuslaitos ei pidä esitettyä tältä osin oikeana. Rikosseuraamuslaitoksen näkemyksen mukaan se, että tutkintavangilla on voimassa olevia yhteydenpitorajoituksia, mutta tuomioistuin on kuitenkin päättänyt sallia kirjeenvaihdon yhteydenpitotapana ei anna perusteita sille, että tutkintavangin kirjeenvaihtoa voitaisiin lukea. Muut yhteydenpitorajoitukset voidaan harkinnassa ottaa huomioon, mutta ainakaan yksistään ne eivät ole riittävä syy kirjeenvaihdon lukemiselle ja lukemiselle tulisi joka tapauksessa olla riittävän painava tutkintavankeuslaissa tarkoitettu peruste. Yhteydenpidon rajoitusten taustalla on aina esitutkintaan liittyvä sotkemisvaara, johon rajoituksilla pyritään vaikuttamaan. Se, että tuomioistuin ei ole rajoittanut tutkintavangin yhteydenpitoa kirjeenvaihdon osalta päinvastoin vahvistaa käsitystä siitä, että esitutkinnan sotkemisvaaraa ei kyseisen yhteydenpitotavan osalta ole. Sinällään Rikosseuraamuslaitos pitää kuitenkin kannatettavana lisäystä viittauksesta tutkintavankeuslain ja putkalain sääntelyyn.

Pykälän 3 momenttiin esitetään lisäksi lisättäväksi maininta siitä, että vaikka valvontavastuu yhteydenpidosta siten olisi tutkintavankeuslain ja putkalain perusteella tähän toimivaltaisilla viranomaisilla, tutkinnasta vastaava tai sitä tunteva viranomainen voisi olla valvonnasta vastaavaan viranomaiseen yhteydessä sen varmistamiseksi, että viimeksi mainitulla olisi tieto yhteydenpidossa valvottavista seikoista.

Rikosseuraamuslaitoksen näkemyksen mukaan edelleen jää edelleen avoimeksi, miten ohjeistus käytännössä toteutetaan ja mitä ohjeistus käytännössä sisältäisi.

Lisäksi esityksessä esitetään muutettavaksi pakkokeinolain 5 luvun tehostettua matkustuskieltoa koskevaa sääntelyä. Tältä osin esitetään, että tuomioistuin voisi määrätä tehostettuun matkustuskieltoon määrätyn saapumaan vankilaan, yhdyskuntaseuraamustoimistoon tai muuhun tarkoitukseen soveltuvaan paikkaan pakkokeinolain 2 luvun 12 d §:ssä tarkoitettujen tehostetun matkustuskiellon valvonnassa käytettävien teknisten välineiden kiinnitykseen. Esitettyä pidetään kannatettavana. Asia vaatii viranomaisten välistä tiedonvaihtoa, jotta Rikosseuraamuslaitoksen yksiköissä ollaan tietoisia ja varautuneita tuleviin asennuksiin. Rikosseuraamuslaitos pitää lisäksi hyvänä esitystä siitä, että tuomioistuin voisi määrätä tehostettuun matkustuskieltoon määrätyn otettavaksi tai pidettäväksi kiinni 1 momentissa tarkoitetun kiinnityksen valmistumiseen asti, jos kiinnitys voidaan suorittaa välittömästi määräyksen jälkeen.

Heidi Lokasaari

Lakimies